

НАПРЯМ 9. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-308-1-22>

КРИЗА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОДАТКІВ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Гаркушенко Оксана Миколаївна

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
провідний науковий співробітник відділу фінансово-економічних проблем
використання виробничого потенціалу
Інституту економіки промисловості
Національної академії наук України*

Питання охорони довкілля, що загострилися з 2022 р. у зв'язку з проблемами в енергетичному секторі, підвищують увагу до екологічного регулювання економіки, особливо – за допомогою екологічних податків.

Екологічні податки у світі мають прихильників і супротивників. Їх супротивниками на федеральному рівні виступають США через побоювання урядів штатів втратити владу та потенційні податкові надходження. Тому тут екологічні податки (на тару, побутові відходи, паливо для легкових автовок) є на рівні окремих штатів [5]. В країнах Скандинавії екологічні податки використовуються з 1970-х рр. З часом вони розповсюдилися у всіх країнах ЄС та у все більшій кількості решти країн світу [6].

Тривалий час в публікаціях висвітлювався позитивний бік екологічних податків (стимулювання забруднювачів до зниження рівня забруднення довкілля, формування надходжень до бюджетів), але в останні 3-5 років (після COVID та в умовах напруженості з постачанням енергоресурсів) почали з'являтися наукові публікації, в яких ефективність екологічних податків для регулювання стану довкілля ставиться під сумнів [2, с. 15].

Далі будуть висвітлені ці положення.

Попри розповсюдження світом екологічних податків в період пандемії COVID та наступні за нею роки за даними ОЕСР [9] динаміка їх надходжень у відносному і абсолютному виразі характеризується спадним трендом.

Це підтверджується дослідженнями [7]: по країнам ЄС спостерігається падіння надходжень від екологічних податків. У 2021 р. в частині країн ЄС надходження від екологічних податків збільшилися

порівняно з 2020 р. (але не досягли рівня 2019 р.), а в решті – продовжили скорочуватися.

Це відбувалося на тлі скорочення викидів парникових газів на 13,44% по країнах ЄС-27 та 9,42% по країнах ОЕСР у 2020 р. порівняно з 2015 р. [9].

У ці дані не включено викиди парникових газів у сфері землекористування та лісництва. А це вид діяльності, на який припадає до третини всього обсягу викидів парникових газів [1]. Тобто, дані [9] не є надійним джерелом для підтвердження ефективності екологічних податків.

Якщо таке падіння викидів відбувалося, то скоріше під впливом кризових явищ в світовій економіці, коли припиняли свою діяльність підприємства [3]. Тобто, має місце аналогічна ситуація, що і в Україні в 1990-ті рр. А падіння надходжень від екологічних податків викликано іншими причинами.

З часів світової фінансової кризи знижувалися ставки екологічних податків, запроваджувалися звільнення від них та податкові відшкодування.

В Ірландії промисловість та сільське господарство отримують пільги зі сплати екологічних податків. У Данії, Німеччині та Швеції, які історично були лідерами екологічного регулювання та оподаткування, ставки екологічних податків в останні 10 років суттєво скоротилися порівняно з попередніми роками [1; 3].

Попри те, що саме промисловість та сільське господарство є найбільшими забруднювачами довкілля, в середньому по 28 країнах-членах ЄС частка промислових та сільськогосподарських підприємств в загальній сумі надходжень екологічних податків становить 52% (23% – промисловість, 29% – сільське господарство), а 48% сплачує населення. Також саме населення вносить до бюджетів країн ЄС 69% транспортних екологічних податків і більшу частину податків за забруднення довкілля та використання природних ресурсів [1].

В середньому по країнах ОЕСР 60% викидів CO₂ взагалі не обкладаються екологічними податками [4, с. 18].

Також підривають ефективність екологічних податків у світі екологічні пільги та субсидії.

Так, сума субсидій на використане паливо, включно з вугіллям, у світі перевищує \$5 трлн. на рік. Субсидії на паливо, вироблене з нафти, у світі становлять \$1,5 трлн. на рік. В одних лише США «паливні» субсидії складають \$20 млрд на рік [8].

В Італії ефективність енергетичних екологічних податків знижується через те, що енергетичні продукти, які споживаються в межах країни та в національній промисловості, обкладаються зниженою ставкою ПДВ (10% замість 22%) [10, с. 47]. В Індонезії для населення існують

субсидії, що компенсують їм частину витрат на моторне паливо. В Китаї діє знижена (13% на відміну від стандартної 17% ставки) ставка ПДВ на вугільний та зріджений газ [4, с. 25]. В одному з лідерів у сфері екологічного регулювання – Німеччині – промислові енергоємні компанії отримують 90% відшкодування від суми сплачених екологічних податків на енергію [4, с. 37].

В Данії з метою захисту національної промисловості запроваджено систему пільг та звільнень з енергетичних екологічних податків: енергоємні промислові підприємства сплачують стандартну ставку екологічних енергетичних податків (в тому рахунку – за викиди CO₂) за здійснення ними процесів опалення та охолодження приміщень, проте виробничі процеси звільняються від оподаткування екологічними енергетичними податками (окрім вуглецевого), а вуглецевим податком вони обкладаються за зниженими ставками [4, с. 56].

Усунення перелічених вище та подібних до них субсидій позитивно вплине як на доходну частину бюджетів країн (та в подальшому дозволить фінансувати природоохоронні та/або соціальні програми), так і на стан довкілля.

Окрім існування пільг, звільнень від екологічних податків, субсидій на паливо, ще однією з причин, що знижує ефективність екологічних податків є те, що у переважній більшості країн світу, які їх використовують, ставки екологічних податків не індексуються відповідно до показників інфляції. Ця теза підтверджується дослідженнями [3; 4, с. 18, 35]. За відсутності індексації реальні ставки екологічних податків скорочуються і в забруднювачів зникає стимул до скорочення викидів, скидів та утворення відходів.

Така політика в довгостроковому періоді представляється деструктивною як для довкілля, так і для економіки (внаслідок впливу на здоров'я населення, зниження якості природних ресурсів).

Для подолання перелічених вище негативних явищ та підвищення природоохоронної ефективності екологічних податків потрібно здійснити низку заходів.

1. Усунути з податкових систем субсидій, пільг, знижених ставок екологічних та інших податків, що негативно впливають на довкілля.

2. Регулярно індексувати ставки екологічних податків відповідно до темпів інфляції.

3. Використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для зменшення втрат енергії в енергомережах та підвищення енергоефективності, що не лише зменшить обсяг викидів забруднюючих речовин в енергетиці, але і знизить енергозалежність країн.

4. З метою зменшення трансграничного забруднення екологічні податки з гармонізованими ставками слід поширити на якомога більшу кількість країн світу. Проте, зважаючи на поточну напруженість

у зовнішньоекономічних відносинах, це представляється досить віддаленою перспективою.

Список використаних джерел:

1. Andreoni V. (2019) Environmental taxes: Drivers behind the revenue collected. *Journal of cleaner production*. No. 221, pp. 17–26. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.02.216>.
2. Bashir M. F., Benjiang M. A., Bashir M. A., Radulescu M. & Shahzad U. (2021) Investigating the role of environmental taxes and regulations for renewable energy consumption: evidence from developed economies, *Economic Research*. 23 p. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1962383>.
3. Central Statistics Office (July 14, 2021) Environmental Taxes. Available at: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/er/eaet/environmenttaxes2020>.
4. Cottrell J., Ludewig D., Runkel M., Schlegelmilch K., & Zerzawy F. (2017) Environmental tax reforms in Asia and the Pacific. Bangkok, Thailand: United Nations ESCAP. 104 p.
5. Dewey J., Denslow D., Chavez B., Romero H., Holt L. (March 15, 2011) Analysis of a Florida beverage container deposit refund system. University of Florida. 19 p. Available at: <http://www.bibr.ufl.edu/content/bottle-billreport.pdf>.
6. European Environment Agency (January 30, 2023) The role of (environmental) taxation in supporting sustainability transitions: briefing. Available at: <https://www.eea.europa.eu/publications/the-role-of-environmental-taxation>.
7. Eurostat (December 2022). Environmental tax statistics – detailed analysis. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics_-_detailed_analysis#General_overview.
8. Frankel J. (April 26, 2022). The West's Energy Policy Can Be Geopolitical and Green. Available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/western-energy-policy-geopolitical-environmental-goals-by-jeffrey-frankel-2022-04?barrier=accesspaylog>
9. Organisation for Economic Co-operation and Development (2023) Environmentally related tax revenue. Available at: <https://stats.oecd.org/#>.
10. Zatti A. (2020) Environmental taxes and subsidies: some insights from the Italian experience. *Environmental Economics*. No. 11(1), pp. 39–53. DOI: [https://doi.org/10.21511/ee.11\(1\).2020.04](https://doi.org/10.21511/ee.11(1).2020.04).